

48, majd 45, majd pedig 44 fillérre, a megélhetési index emelkedése következtében pedig az átlagos reál órabérek 1936-ban már csupán 46 fillért reprezentáltak az 1931-es 54 fillérrel szemben. A munkásság tehát a konjunktúra kedvező hatásaiból kimaradt: sem a munkaidő csökkenésében, sem a bérek emelkedésében nem volt része. A gyárpar teoretikusai szerint a termelési költségek emelkedése és a nyersanyag árának felszökése nem tette lehetővé a munkabéreknek a konjunkturával párhuzamosan haladó javítását. Holott a valóság az, hogy a gyáripari termelés rentabilitása 1936 elejétől kezdve igen kedvezően alakult és ez a kedvező folyamat folytatódott 1937-ben is. A kapacitás kihasználásának jelentős javulása is a rentabilitás fokozódásának irányában hatott, mert egy-egy előállított egységre eső általános költségcsökkenést idézett elő. 1930 elején a termelési értékhez viszonyítva a felhasznált nyersanyagokra és üzemi segédanyagokra fordított költségek aránya 49.5%-ról 50.9%-ra emelkedett. A nagyipar ezen árnyalati romlásért a bérek lefaragásával kárpótolta magát, viszont a múlt év második felében beállott nyersanyag olcsóbbodásakor megfélekedett a bérek emeléséről. Az 1936-os üzleti évről közzétett 531 iparvállalati mérleg kimutatott nyeresége 24 millió pengőt tett ki, míg e vállalatok együttes nyeresége 1935-ben csupán 10 millióra rugott. Egyidejűen a kifizetett összmunkabérek (tehát névleges bérek), mindössze 9%-kal növekedtek.

CIGÁNYSOR

Irta: KOVÁCS KATONA JENŐ

Vak Náci, a koldus gyönyörű napokat élt. Három országos vásárt is összekoldult, aztán hazafelé ballagtában bevetette magát a gróf birtoka alatti korcsmába s addig ivott, míg kilökték az istállóba.

Az idő iránti érzékét a második deci pálinka körül kezdte elveszteni, úgy hogy a bőrfoltot, mellyel egyik szemének épségét kellőképp leplezte, nem tudta, hol vesztette el, mikor másnap, a szüntelen égfelé tekintő, büszke fejtartása miatt Csillagvizsgálónak csufolt szamaras cigány lelket öntött belé s felültette szekérére, mely sózott nyersbőrök dögletes levélvel vastagon be volt áztatva, minthogy a Csillagvizsgáló éppen nyersbőröket fuvarozott. Vak Náci nemigen törődött ezzel. Gyomra émelygett, szájából bűdös, nedves levegő ömlött, befeküdt a kasba, meglevő botját maga mellé fektette s arra, hogy valóban eszénél van, csak abból lehetett következtetni, hogy sapkáját mélyen szemére húzta, míg az emberek közt a szekérig totyogott.

— Te, nem innál valamit? — mondta románul a Csillagvizsgálónak.

A szamaras, bár törte a nyavalya pálinkáért, semmi kincsért nem válaszolt volna egyenesen, szive szerint.

— Üljön csak fel — mondta hangosan és inkább a nyilvánosságnak, mely néhány pihenő vásáros s a korcsmáros egész csorda mocskos gyereke képében a szekér körül ólalkodott.

Közben megigazitotta a hámat a szamarakon, bár semmi szükség nem volt rá, a jó gazda mozdulataival vizsgálta körül a vacak szekeret, melyekből szinte kiérezett a szándékos időhuzás s beletörődve már ép indulni szándékozott.

— Hallod? — emelkedett fel ekkor Vak Náci a szekérderékban, kiköppé szájába gyüremlett félbajuszát.

— Mi baja megint — fordult meg látszólag bosszusan, valójában azonban örvendezve a Csillagvizsgáló.

— Mégis igyál valamit — mormogta a koldus, körülményesen koto-rászva inge alatt a vászontarisznyát, melyben pénzét tartotta.

A szamaras rosszalólag csóválta fennhordozott fejét, amivel az em-beri jóság és fegyelmezettség tehetetlenségét akarta jelezni, a gyarlóság s az ördög fondorlataival szemben. Végül mégis felhajtott egy decit, amit a korcsmáros süldőlánnya hozott ki a szekérhez s a koldus fizetett.

De ennek láttára Vak Náci is emelkedni kezdett. Tétován kereste botjait s úgy látszott, folytatni akarja. A Csillagvizsgáló két korty kö-zött lenyomta ugyan, hogy nyekkent, néhány másodperc múlva azonban már ismét a szekérodalon babrált s erőtlen, alázatos hangon a korcs-máros nevét kiáltotta:

— Léb ur.

Mínthogy pedig a korcsmáros jóelőre kifizette a szamaras szolgálatait, mert ellős tehenére való tekintettel nem akart tovább istállójában helyet adni a koldusnak, a Csillagvizsgáló nagy megpróbáltatásnak volt kitéve. A környéken ugyanis, főként szamarai miatt, rendes cigány-nak ismerték, amire egyébként roppant büszke volt, viszont inni is nagyon szeretett volna, mert a koldus zacskójában becslése szerint még bőven volt pénz. S bizonyos, hogy a korcsmáros egy decijével szemben, amiért elszállítani tartozott, Vak Náci tizet is fizetett volna, ha marad-nak. Nem azért volt azonban rendes cigány, hogy sürgősen vissza ne nyekkentse az öreg koldust. Rövid várakozás után, mialatt titokban re-mélte, hogy csak magához tér s valamikép elejét veszi az indulásnak, végül is kelleetlenül felpattant a deszkára s vastag botjával mérgében na-gyokat húzva a csacsikra, elpattogott.

Később lépésre vette a szamarakat, pipára gyujtott, vizsgálva meg-megnézte Vak Nácit, akinek nyála összefolyt a nyersbőrök sós levével, de csak a falu alatt, az aranyfogu amerikás házánál adott életjelt magá-ról.

— Miért hozol haza? — kérdezte szétnézve.

A szamaras, noha igazság szerint Léb ur pálinkáját kellett volna említene, mindössze annyit mondott:

— Feküdjön csak le.

Vak Náci szótfogadott.

Valójában fontos oka volt rá, hogy pénzzel ne kerüljön haza. A la-za családi kapcsolatok s a problematikus tisztelet helyett ugyanis ide-gebenben a mindenkori korcsmárosok vendégszeretetét élvezte, akik zsiros, meleg ételeket és főleg korlátlan mennyiségű italt adtak neki. Ezzel szemben otthon az asszony elszedte pénzét, enni sem igen adott neki, úgy, hogy egy hét múlva okvetlen rákényszerült a koldulásra. Józan per-ceiben és szigorúan magában sokat gyötrődött is emiatt, sőt átkozta Török aljegyzőt, aki lánya elkerítése miatt annakidején megfelelő írást csinált neki, hogy koldulhasson. De mínthogy más ut nem mutatkozott, Vak Náci tele volt keserűséggel.

Hangos kurjongatással nógatva állatait, vonult végig a Csillag-vizsgáló a falun. Büszkén tekintgetett jobbra-balra, de még a patikus-nak is éppencsak hogy megbiccentette a fejét s vastag hosszú botjával méltóságosan csapkodott hátra, ha úgy vélte, hogy a gyerekek már na-gyon elszaporódtak a szekér végénél.

Aztán lefordult a síkatorba, mely a patakmenti cigánytelephez ve-zetett. A lejtőn szaporáztak a csacsik. Balra tartva boszorkányosan vágatott el az egymás hegyén-hátán sötétlő vályoggödrök között, mi-

közben nagyokat nyögött hátul a koldus, míg végül hirtelen megállapodott a háza előtt.

Düledező rongy ház volt ez, szalmatetejéből paticskémény meredt csonkán, füstösen s két ablaka sunyin nézett az alkonyatba. A szamáristálló azonban, mely helyszűke miatt közvetlenül a ház végéhez szorult, cserepes volt és vályoggal vegyes téglahulladékból építették. A cigányucca napraforgó-kerítése mögött már felűntek a gyerekek és az asszonyok, sőt a báró is kilépett és nézte az eseményt. A Csillagvizsgáló magasan tartott fejvel ugrott le s káromkodva szólt oda nagyobbik fiának, aki ugyancsak szájtátva bámulta ezt a rekordjavítási kísérletet.

— Az istenedet, hát nem fogod ki a szamarakat?

Ő maga végighordozta tekintetét az alkonyodó tájon, elnézett a vasuti töltésen túl levő vágóhid felé s bár sohasem lehetett tudni, hogy néz-e valahova, keres-e valakit a szemlélőkben valamiképp mégis az a hallgatóságos impresszió alakult ki, hogy keres valakit.

Fia eközben bekötötte a szamarakat és a szekeret is el akarta húzni a ház háta mögé.

— Hagyd csak — szólt fölényesen a Csillagvizsgáló.

Vak Nácit a törődöttség következtében elnyomta az álom. Biztonsági intézkedések nélkül feküdt a szekérderekban s ha Rózsa, kövér, mocskos felesége most a szamaras óhajának megfelelőleg odakerül, minden teketória nélkül, az utolsó fillérig kifoszthatta volna. De Rózsa egyrészt nem is tűnt fel a látóhatáron, mert ebben az időben az öreg Kirvainénál volt, aki két ügyvéddé vergődött fia révén aféle nagyszonyként emelkedett ki hajdani parasztasszonytársai közül.

Rózsa ugyanis bizalmasa volt. Másrészt pedig nem azért volt vérbéli boszorkány, hogy ha véletlenül elő is kerül, csak egyszerűen elvegye s ne izgasd szóváltás, káromkodás, átkozódás és különböző általános szokások szerint titkolt, de nála adott esetekben támadó fegyverül használt testrészeinek — mondjuk — szemérmetlen felfedése segítségével ne valósággal kimarja az öreg koldusból.

Retkeslábu mostohaánnya, Trézsi került elő azonban a báró házából, ahol cimbalom szólt, és undorodva nézett végig az öregben. Öcskánvett fehér vászonruhája pattanásig feszült tomporán, mellén hatalmas rózsaszínű selyemszalag-csokor, hajában fésű, nyakán üvegyöngy, a lábán retkek. Idegenek szempontjából teljesen lényegtelen volt, hogy meghajlik-e vagy nem, míg mostohaapja állapotát vizsgálja, mert mellének és hátuljának aránytalan eltolódása miatt anélkül is azt a benyomást keltette, mintha szüntelen előre készülne esni. Trézsi ebben az időben élte virágkorát s mint ilyen, potom pénzért gyakorlóteréül szolgált a falu fiataljainak, akik a nemi élet misztériumaiba kívántak behatolni. Bajos volna megállapítani, hogy a bőr-lé, vagy az öreg koldus miatt, de köpött egyet és sarkonfordult. Ruhájának hátuljába bele volt törve a fű.

— Te — kiáltott utána a Csillagvizsgáló — nem akarjátok hazavinni?

A lány meg sem fordult. Az időközben gyülekezetté nőtt kölykök és szoptató asszonyok között igyekezett vissza a báróhoz, csak mentében dünyögte:

— Ki mondta magának, hogy hozza haza?

— Megállj büdös ringyó — morgott a szamaras, nyiltan ugyanis nem mert újrat húzni Trézsivel, akiről köztudomású volt, hogy a körjegyzőségi irnokkal jóban van és elhuzathatja a nótáját. Az esti vonat közben elrobogott a tanya mellett s általában mindenki haza húzódott,

csak a báró maradt háza előtt a pallón állva s nadrágzsebben tartott két kezével intenzíven vakarózott.

A csorba cigány fia leesett a vasuti hídról és éktelenül orditozott, míg el nem verték. Az asszonyok szutykos cserép-szilvékkel lézengtek a sorban, hogy a maradékot felmelegítsék, ott ahol tűzre találnak, mindez pedig, mint valami szósz folyta körül az erőteljes zeneszó, ami a báró házából szűrődött az alkonyatba.

A Csillagvizsgáló, beérkezve a házba, először is minden ok nélkül, csupán a tekintély miatt, ráhúzott egyet vastag számárhajtó botjával a felesége hátára és követelte, hogy tüstént vacsorát adjon neki. A vizes dézsát előbb felrugta a tornácra, mert melegnek találta a vizet és sakál módjára ordított, hogy ő dolgozik, mint egy marha, ezek pedig otthon csak hizlalják a feneküket s még arra sem gondolnak, hogy friss víz legyen a háznál, mire fáradtan hazakerül. Olyan sürgés-forgás lett erre egyszeriben, mintha meggabalyodott volna a család. A nagyobbik lány kavart valamit a spóron, az asszony a tüzet fujta és piszkálta, míg a Csillagvizsgáló elterpeszkedett a piszoktól ragadós karosládán és fujt.

— Megtanítlak én benneteket az anyátok istenit.

Az apró kölykök a sarokba kussoltak, csak a kisebbik lány nem törődött a dologgal, egy rossz kabát alatt nyugodtan gőzölte tovább fájos fogát beléndekmag főzettel, hogy a férgek kijőjjenek belőle. Szélvészeseben ment minden s a mély cseréptányér csakhamar ott gőzölgött a családapa előtt.

— Azért mondom — mormogta mielőtt hozzáfogott volna, szigoruan körülhordozva tekintetét.

Eközben valaki elszaladt Rózsa után Kirvainéhez, másképp nem történhetett volna. Körülbelül a tizedik kanál után ugyanis Rózsa testes figurája tünt fel az ajtóban.

— Fene egye meg a szerencséteket — üvöltötte minden bevezetés nélkül, nyilvánvalóan kikelve magából — elisszátok a pénzt és részegen hazahozzátok a nyakamra, az isten verjen meg benneteket.

— Fogd be a pofád — mondta jószágosan a Csillagvizsgáló — és tovább próbált kanalazni, de nem bírta sokáig türelemmel. A cigány-asszony ugyanis családja és a zajra a ház köré óvakodott nyilvánosság hallatára olyan vádakkal illette, melyek joggal keltettek benne felháborodást. Azt állította, hogy alkalmi fuvarosai általában nem elégednek meg avval, amit megisznak az öreg koldus pénzéből, hanem többnyire el is lopják tőle, ami megmarad.

A szamaras meglepetésében előbb csak esküdzött:

— Ilyen kanál legyenek — mondta magasra emelve a kávészinű fakanalat.

Aztán a legdöntőbb érvhez folyamodott, mely körülményei között rendelkezésre állt: felajánlotta átkutatás céljából zsebeit. De mikor Rózsa erre is csak sokatmondóan legyintett s egyben emelte is a tónust, a Csillagvizsgáló nem bírta tovább.

Rózsa hátánál ezalatt az edényhordó cigány köztiszteletben álló agg felesége tünt fel a homályban s a megszorult szamaras már inkább csak neki mentegetőzött és esküdzött, minthogy Rózsához ugyis hiába beszélt, az egyre tajtékzott, fujt és gesztikulált.

— Fogd be a pofád — szúrta közbe még egyszer kissé fenyegetőbben a Csillagvizsgáló, mialatt Rózsa éppen lélegzetet vett. Mikor pedig az újból feltörő átközönt már nem lehetett másképp megakadályozni, tempósan abbahagyta az evést, felállt s a karatyoló kövér asszonyt alaposan mellbevágva próbált végetvetni a dolognak. Rózsa az ütéstől meg-

tántorodott s estében megingatva az edényes cigány köztiszteletnek örvendő öreg feleségét is, hanyatvágódott a ház előtt. Rövid szünet állt be, mialatt a szamaras visszament az asztalhoz és újból enni kezdett, a család pedig a fogfájós lánnyal együtt kicsődült a ház elé bámészkodni.

Traján kecskéje mekegett végig a soron, jött haza a legelőről s a nyolcórás harangszó is éppen akkor zugott végig a falon. Egy pillanatra mindenki magábaszállt. Sűrű egymásutánban keresztet vetettek magukra a vallás parancsa szerint. Némelyek sápitóztak, mások inkább azt bizonyították, hogy megérdemelte, bár Trézi révén rávetődött a Csillagvizsgálóra a községi irnok bosszujának szörnyű árnyéka.

Rózsa végül csipőjét lapogatva sűrű jajgatások között elvászorgott kunyhója felé. Vak Náci pedig valahogy magához tért s úgy látszott, kitűnően érzi magát. Hazug Béla, a kontras nyomban a szekér mellé óvakodott és hizelegni kezdett a koldusnak:

— Jaj, az istenit — mondta lelkendezve — ha látta volna Náci bácsi, mit kapott Rózsa. — Tudta, hogy ezzel örömet szerez az öregnek.

Vak Náci feltápáskodott, kiköpte szájába gyüremlett félbajuszát, homlokára tolta a sapkát és látható érdeklődéssel leste a kontras szavait.

— Vakuljak meg, ha nem négy bordája tört el, olyat lökött rajta Marci Gyuri. Nem mert Csillagvizsgálót mondani a tulfűtött hangulatban.

— Hogy, hogy — forszírozta Vak Náci s hangjában hitetlenkedést vélt felfedezni Hazug Béla, amit egyébként megszokott.

— Hát lehet, hogy négy nem, de kettő biztosan — retirált.

Az öregnek kedve lett volna felordítani örömeiben s azzal sem igen törődött, hogy újból előkerülő mostohalánya többiben disznónak nevezte, feléje köpött és kilátásba helyezte számára az igazságszolgáltatás büntető kezét. Hazug Béla ezalatt addig engedett a bordákból és a bukkázások számából, míg elbeszélése csaknem megközelítette a valóságot, de Vak Náci ekkorára már mámoros volt a gyönyörűségtől és intézkedett, hogy pálinkát hozzanak.

Sánu, a Csillagvizsgáló gumólábu suhancia ügetett fel a sikátoron a korcsma felé, egész testéből lóbálva járásközben magát, mintha imádkozna. Vak Náci körülményesen lekászálódott a szekérből. Megtapogatta magát s első hangos szavaival eredeti helyére küldte repedt-sarku mostohalányát, aki nem szűnő buzgalommal ócsárolta s ezzel a maga részéről el is intézte az ügyet.

A hangulatból egyébként úgy vette ki, hogy a családi tűzhely mellé való visszakerülésének lehetőségét szerencsére teljesen eljátszotta. Mert egyrészt nem vitatható, hogy Vak Náci minden hazaérkezése nagy nyilvánosság előtt, népünnepély-jelleggel folyt le eddig is — másrészt azonban az is igaz, hogy felesége és mostohalánya mértéktelen flancolása, valamint telhetetlen bendőik miatt a családi tűzhely csak képletes kifejezésként használható. Ha ugyan egyáltalán volt is ennivaló s délben meg is főtt valamiképpen, esti felmelegítése már feltétlenül problémává dagadt.

Hogy Vak Náci valójában mivel járult hozzá a háztartáshoz, arra vonatkozólag még hozzávetőleges adatokkal sem szolgálhatunk. Legtöbbször, különösen Rózsával való összeállása idején semmivel. Később a házastársak közötti erőviszonyok kialakulásával, kelleltenül bár, de egyre többel s végülis minden alkalommal ez kergette a koldulásba. A család egyébként bizonyos egységnek látszott a soron. A pipogya koldus, a kuruzsló, kövér, nagyszájú feleség s a ringyó leány. Az öreg te-

kintélye pedig határozottan növekedett mikor újranősülése alkalmával első feleségétől való édeslánya, Rávéka révén a közhatalommal fenntartott protekciója, mostohalányának a községi őrökkel való közismert viszonya folytán valamennyire felfrissült. S bár a kereset, ami az öreg koldus révén a házhoz került fokozódó iszákossága miatt egyre csökkent is, Trézsi, aki néhanapján, különösen vásárok alkalmával kis idegen pénzhez jutott — még annyit sem hozott haza.

Rávéka, Kászonyi primás felesége, Vak Náci lánya közeledett ekkor a szekér felé. Testes jókora néember, megszámlálhatatlan magzatelhajtással háta mögött, melyekből az elsők még néhai Török aljegyző korán elköltözött lelkét terhelik. A családi viszonyt nemigen tartották. A báró aránylag jókor felvilágosította Rávékát, hogy apja mit kapott a viszonyért, ami közte s az említett aljegyző között annakidején kifejlődött. Ez a magyarázata egyébként Rávéka szigoruan tárgyilagos szülő-szemléletének.

Elükön Hazug Bélával, aki kontrás volt, ekkor már egész sereg suhanc vette körül Vak Náci a Csillagvizsgáló háza előtt. Néhányan a fűvön ültek és cigarettáztak, öblösen röhögtek, viccelődve szidták egymás anyját és várták a pálinkát.

Rávéka elhuzott az öreg mellett, mellékesen ránézett, aztán odafordult a Csillagvizsgáló feleségéhez.

— Megint be van rugva — mondta — istenem sohse jön meg az esze.

Vak Náci felnézett:

— Mi bajod megint? — kérdezte, de Rávéka erre még tekintetével sem válaszolt.

Derús és mosolygó rettegés ült a soron. Hisz az őrmester ur fája, a jegyző ur udvara, az elemi iskola kertje, a hivatalnokok szennyese, a dögtér s a piac hetenkénti takarítása mind az ő vállukra nehezedett, ezenkívül sohasem lehetett tudni, hogy felsőbb hatalmak a nap, vagy éjszaka melyik percében rontanak rájuk valami fontos levéllel, hogy egyik szomszédfaluba kergessék valamelyiküket. Még most is, amint az előretörő estében Vak Náci potya-pálinkájára lestek.

Igaz, hogy némelyek, mint a Csillagvizsgáló is s még néhány a sorból mindinkább kirívó félvér — eljártak aratni a gazdáknak, sőt kitűnő kaszás is akadt közöttük, Gligor például, a román primás. S ezek előbb-utóbb megis váltották a községtől a kunyhóik körüli telket, vagy a környékbeli szegényebbrendű gazdaktól vásároltak meg apró parcellákat, hogy a cigánybíró ne hajthassa a piac és dögtér takarításához őket minden szombaton.

Következésképp bizonyos differenciálódás, primitív osztályelkülönülés, egyáltalán rétegződés jött létre a soron s ennek még a gyakran egészen szoros rokonj kötelékek sem tudtak gátat vetni. A jobbmódúak láthatatlanul és alig észrevehetően bár, összeolvadtak a parasztság alsó rétegeivel s édeskeveset törődtek azoknak sorsával, akik erre nem voltak képesek. A lehetőségek korlátozottsága következtében azonban képtelen volt, hogy ezek a törtető, akár pénzkölcsön, akár más formában tényleges hatalomként terebélyesedjenek el a cigánytelep fölött s valamely kifejezett alárendelés következzenek be. Vak Náci, a szegények legszegényebbje vagy Gagyó, a más fa'uból idevetődött és leragadt magyar cigány semmi megilletődöttséget vagy tiszteletet nem érzett a Csillagvizsgálóval, vagy az edényáros cigánybíróval szemben, noha sokkal gazdagabbak voltak, sőt az edényes egyidőben tehenet is tartott. Viszont igaz, hogy azok sem tartottak számot ilyesmire.

Közben megérkezett a pálinka is. Szenvedélyes üdvrivalgás fogadta Sánut, az égettképi küldöncöt. A banda a báró házából ekkorára nagyrészt kivonult. Nagyszerű szimatjuk volt. Igénytelen cigányfiu, másraszabott városias ruhában, hatalmas labdarózsával mellén, ünnepélyes méltósággal sürgölődött a többiek között. Ő volt a báró nagyobbik lányának vőlegénye, most történt a kézfogó. Vak Náci, a nap hőse, sőt maga a Nap, aki körül e percben mindenki oly példás rendben keringett, a Csillagvizsgáló ledöntött vizesdézsáján ült a tornácon. A természetes erkölcsnélküliségnek különös és felsőbbrendű megnyilatkozása volt ez itt, amint ifjak s vének magátólértetődően ültek rá az öreg koldus összekornyilkált karjácárajaira, estek neki pálinkájának, gunyolódtak vele és szerették is. A primitív közösségek elkorcsosult késői megnyilatkozása, aminthogy asszonyaikat is gyakran cserélgették. Látszatra ugyan anélkül, hogy tudnának róla, valójában azonban nagyon is tisztában voltak vele. S az asszonyok hiába tiltakoztak és fogadkoztak, hogy hűségük bizonyítására akár száz templomban is megesküsznek, a soron minden férfi tudta, hogy ez merő hazugság és asszonyi furfang. S miközben a felszarvazott férjek vígan itták a „házibarát“ által fizetett italokat, legfeljebb, ha káromkodásra méltatták az asszonyok igen fel-felviharzó csárogását.

Erzsi, Rávéka s az életterlen primás egyetlen lánya jött most lefele a sikátoron a patikából. Ha csak tehetette úgy intézte, hogy este takarítson ki, mert kezdte egyre elviselhetetlenebbnek találni a pattanásos praktikáns reggelenkénti fogdosódásait, amint sóváran, leszállásból igyekezett megragadni és megszorogatni melleit, nekilapítani az íróasztalnak s kifordult szemekkel, félignyitott szájjal nehezéni rá, miközben tejkrémtől selyemruháig ész nélkül ígért össze mindenfélét neki.

— Olyan, mint a doktor lánya — mondták az öregebb cigányszasszonyok összebólogatva.

S valóban olyan is volt, csak talán valamivel értelmesebb. Jól látta például, hogy nagyapja a vizesdézsa tetejéről kommandiroz s félig-meddig vezényli az ur bandát, mely a vőlegényt kísérte át a szomszédos sváb faluból. Látta, hogy azok mennyire gunyt úznak balóle s azt is, hogy anyját a ház hátánál lapogatja egy zsakettes idegen cigány, de alig törődött vele. Az alkony különbenis bonyolultabbá teszi a látást s bár meg volt győződve, hogy anyja esetében nem tévedett, mégis könnyen beleseringatta magát.

A zajra és kurjongatásra egyébként átverődtek a vasuti töltés másik oldaláról a „dögrágók“ is. Isten markából kicsuszott, életterlen és elproletarizálódott társaság volt ez a tulsó partról. Kivétel nélkül a község telkén laktak s emiatt az alantasabb községi munkák elvégzése első sorban érintette őket. A kalmi munkások, napszámosok, disznópásztorok, részes kapások és vályogvetők is akadtak köztük, a bölcsőbbje azonban igazi semmittevő. S csakugyan nagyon valószínűtlen volt, hogy munkájukkal valaha is házat vagy telket tudjanak szerezni maguknak. Immelámmal fogták a dolog végét, éppen csak hogy éhen ne haljanak. Ők örültek legjobban, ha valami vész tizedelte a község állatállományát, míg az új állatorvos előbb meg nem tiltotta, majd annak hiábavalóságát belátva formalinnal nem tette számukra lehetetlenné az elhantolt állatok husának fogyasztását. A cigányok elégedetlensége erre a bőmlékezetű és csak nehezen csillapuló „formalin-lázadásban“ tört ki, hogy az állatorvos hosszú ideig nem is jött a faluba.

Többnyire egyenként lopóztak át s jóideig sóvárogva ólálkodtak a sötétségben, míg valamelyik a mulatozók közül észrevette őket.

— Gyere igyál te is egy kicsit.

Az altruizmusnak és egymás segítésének igen magas foka, ami általánosságban jellemzi őket, különös és valószínűtlen magasságokig szárnyalt, ha — mint a jelen esetben is — történetesen potyáról volt szó. Vak Náci megadással s a szesztől már bizonyos szédületben nézte a növekvő gyülekezetet. Kótyagos volt a gyönyörűségtől, hogy végre megszabadult Rózsa szájától és gyomrától, ahogy lelkületére és zsebére elválaszthatatlanul tapadt, mint egy polip. Egy hasznavehetetlen bokscipő szárából kimetszett új bőrfolt feketéllett hibás szemén, ahogy jelenleg a látás miatt — ellentétben a koldulásnál követett módszerrel — célszerűbb volt.

Rózsa, kunyhójának küszöbéről, ölbehullott kezekkel tehetetlenül nézte, mint folynak le pálinkává vátan a sor éhenkórászainak torkán Vak Náci fillérjei. S ha apróbb tolvajlásaival tekintélyét már régebben alá nem ásta volna az államhatalom képviselői előtt, már bizonyára a csendőrség felé járna, hogy a Csillagvizsgálót és Vak Nácit bepanaszolja. Így azonban csak gyűlölködött, átkozódott és emésztette magát, mert pillanatnyilag sem bátorsága, sem ereje nem volt, hogy a szamaras háza előtti zúrzavarból kiragadja férjét, elszedje pénzét és mint kiürült gyufásskatulyát ledobja a kunyhó sarkában levő vackára, hogy józanodjék.

A Csillagvizsgáló házában ablakaiba közben lámpákat tettek és bevilágították velük a térséget, ahol ekkorára cimbalommal és bőgőkkel hatalmas banda szolgáltatva a zenét. Rózsa végül mégis rászánta magát s főleg azért, hogy ne kelljen tétlenül szemlélnie, hogyan apad Vak Náci zacskójában a pénz, felkötött a faluba. Kirvainé azonban, akihez kényszeredetten bevonult, mindössze két történetet mondott el megboldogult férjéről, melyeknek tanulsága az volt, hogy az asszonynak türelmesnek kell lennie — s ettől nem lett sokkal okosabb. Amint ismét kint volt a zuhogó holdfényben nyújtózó uccán s tanácstalanul kémlelődött a néptelen házsorok között, az összeboruló akácok alatt valóban Trézi, a lánya tűnt fel, aki mezitlábás nesztelenséggel a községi irnok lakása felé tartott.

— Maga kicsinál itt? — szólította meg anyját, de nem is várt választ, hisz jól tudta, hogy mindkettőjüket ugyanaz a tény hajtotta fel a faluba: a maguk számára megmenteni Vak Náci krajcárjait.

— Négy litert hozatott már — mondta még fojtott hangon a lemondás halvány árnyalatával s továbbshant.

Egyedülmaradva Rózsa hevenyében átgondolta Vak Náci vásárpogramját, az összegből gyorsan kivont négy litert, összeszedte magát s a hirtelen fogamzott tervvel ruganyosan indult vissza a sikátoron. A banda elkeseredetten dörzsölte a bárónál, még a lámpát is eloltották ekkorára s mindenki ott sürgölődött Vak Náci körül, ahogy peckesen, bölögetve ült a vizesdézsán, csak éppen hogy korona nem volt a fején. Rózsa nagy lebegő szoknyájával ellejtett a gödrök közötti ösvényen. Rávéka s a zsakettes vállahonnan a vasuti töltés mellől ép most érkeztek be a világosságba, Hazug Béla pedig mellette bujt ki egyik gödörből.

— Jönnék a csendőrök — szólott oda neki Rózsa mellékesen, mintegy pusztán a miheztartás végett.

Hazug Béla rendbeszedte nadrágját, rá sem nézett a cigányasszonyra:

— Menjen a francba — mondta némi jóindulattal s felpattant a gödör szélére.

— A csengőt keresik — tódított Rózsa futólagosan és lekanyar-

dott a töltésig, ahonnan jól figyelhette a hatást.

A néhány hangos szóból, mely nemsokára kontrasztszerűen hallatszott ki a monoton zenebonából, gyakorlatlan fül keveset következtethetett volna, Rózsa azonban tudta, hogy a Csillagvizsgáló tüzött össze valakivel, mivel rettenetes természete volt.

— Elrántom én a saátádat — hallatszott csakugyan a szamaras hangja s a térség egyszeribe elnéptelenedett, mindössze ketten maradtak a középben: Gágyó és ő.

— Ránts el — feleselt Gágyó halkabban, de önértetesen.

— Te dögrágó, hogy jöttél te ide? — hánytorgatta megvetéssel a Csillagvizsgáló — meztláb kengettek ki Vetésről is.

— Ránts el — ismételte konokul Gágyó, szigorúan a tárgyra szorítkozva, miközben fogait csirkorgatva egészen közel ment a szamaras-hoz, hogy orraik majdnem összeértek.

Beszorítva Gágyó s a cimbalom közé, a Csillagvizsgáló érthetően kényelmetlenül érezte magát. Inkább ösztönszerűen, mint támadóan meg is nyomta kissé Gágyó vállát. De a cigány, aki elsőik között vetődött át a tulsó partról, már el is vesztette türelmét s a Csillagvizsgálót, aki jelenleg szívesen beérte volna a szájaskodással, nekilódította a gazdálanná vált cimbalomnak.

Mikor a rozoga kecskelábak összeomlottak s a Csillagvizsgáló hatalmas robajjal végigterült a pattogó hurokon, Rózsa csak égedetten mosolygott a sineken. A sötétből azonban váratlanul két csendőr tűnt fel s egyenesen a szamaras háza elé tartottak.

— Mi ez itt? — kérdezte az őrmester szigorúan és személytelenül, amint a lámpáktól megvilágított területre ért.

A bátrakból egyszeribe gyáva nyu'ak lettek, a kótyagosak azon pillanatban kijózanodtak s a menekülés lehetőségeit latolgatták, csak Vak Náci nem vett tudomást semmiről, elfogódottan motyogva ringatózott ülőhelyén.

— Te hova való vagy? — szólította meg a hosszú, tengerzöldruhás menyasszonya mellett megbuvó labdarózsást. Hanyag mozdulattal magához is intette, mialatt ügyet sem vetett a kázmálódó Csillagvizsgálóra — de a feleletét meg sem várta.

— Hol a csengő? — folytatta vérfagyasztó komolysággal, erősen a vőlegény szemébe nézve.

Az apró cigány, aki városi lévén, mindebből egy szót sem értett, hebegve, tanácskérően fordult a mellette álló és nyilván tapasztaltabb zsaketteshez:

— Hallod mán? — nyöszörögte, hogy az őrmestert, aki fáradt és álmos volt, egészen kihozta a sodrából. Mialatt pedig a ruganyos legény gondjaiba vette, a körülállók már valamennyien tolvajnak és gazembernek tartották, még menyasszonya is, aki megfordult és határozott léptekkel hazafelé indult. Érthető megnyugvással vették tudomásul, hogy végre megkerült a tettes, a soron ugyanis alig volt épkézláb cigány, akit a csengő miatt meg ne vertek volna már.

De amilyen meglepéssel gondolta előbb Rózsa, hogy végre verekedés közben érték tetten a Csillagvizsgálót s csavaros félvér eszével nem tudja kivágni magát a hatalom előtt, mint rendesen — olyan nyugtalan lett, mikor váratlanul a csengőre terelődött a szó. Óvatosan fel is cihelődött s nekivágott az éjszakának.

— Mi van itt? — fordult az őrmester a körülötte hajlongó Csillagvizsgálóhoz, aki időközben rendbeszedte magát, de az csak hülyén mosolygott.

Hazug Béla, aki kürtös volt a katonaságnál és némi rutinja volt a feljebbvalókkal való érintkezésben, közelebb férközött s megértő, cinkos vigyorgással válaszolt az őrmesternek:

— Náci bácsi elvált az asszonytól.

Egyik kezével hanyagul a koldus felé mutatott, aki semmit sem szalott abból, ami körülötte történik, csak lóbálta magát bőrlétől bűzlő rongyaiban és két kezével csapkodta térdeit.

A röviddel előbb még zajos és népes tömegből alig maradtak néhányan s a kölykök is sötétbe húzódva, a kerítések mögül szemlélték az eseményeket.

Az őrmester ásitott, elővette óráját s a gyér világosságban körülmenyesen vizsgálta, majd a lábait türelmetlenül váltogató Csillagvizsgálóhoz fordult:

— Ilyenkor ültök le orditozni — mondta, a hivatalos közegek egymásközti érintkezésében szokásos jóindulatu dorgálással hangjában, mert a Csillagvizsgáló egyben cigánybíró is volt.

Házának ablakából egyébként a lámpákat már bevették, csak a hold süített változatlanul a harmattól csillogó fűre, a sor pedig csendesebb volt, mint a temető. Néha még átfutott lopva egy-egy árny a cigányuccán, hosszú nesztelen léptekkel, nehogy felhívja létezésére a csendőrök figyelmét. A félénkebbje hazaérve lámpát sem gyújtott, sötétben nyult el szalmazsákján vagy kémlelte az ablakon, hogy mi történik odakinn.

A kevés jelenlevőből, de az egész sorból elégedetlenséget váltott ki a csendőrség lágy viselkedése. A gyorsan józanodó jelenlevők titkos örömmel, de hitetlenkedve latolgatták, hogy a virágos vőlegény elcsipésével csakugyan befejeződött volna az esti látogatás. Másrészt örültek, hogy a csengő-ügy legalább befejeződött, hisz ezenkívül is ép elég törvényellenes dolog lógott Damokles-kardként a fejük fölött. Az őrmester ur azonban álmos volt.

— Vén disznó — ordított rá befejezésül Vak Nácira, aki önfelédten egyre csak hajlongott, miután sasszemével végre felfedezte benne a csendháborítás közvetlen okát — ne merj elválni a feleségedtől.

Ez azonban inkább a körülállóók számára volt parancs, mert ha Vak Náci tudta volna miről van szó, bizonyára nem bólogatott volna olyan beleegyezően. Szerencséjére, mikor feleségétől való sikertelen szabadulási kísérlete után a Csillagvizsgáló és Hazug Béla, utasításuknak megfelelően hazatámogatták és ledobták szalmazsákjára, Rózsa lábujjait zuzva még mindig loholt valahol a töltésen.

A HUMANIZMUST korántsem göthös szobatudósok vagy érzelgős fűzapoéták találták ki. Nem is az égből hullott alá. Egy új gazdasági rend gyárkéményeivel együtt emelkedett föl, a XVIII. és XIX. század fordulóján elszaporodó gyártelepekkel, melyeknek az urai és vezetői egész más viszonyban álltak az emberi munkaerővel, mint a régi feudális földbirtokosok. A régi rosszul művelt gazdaságok hozama kevés volt a rajta mindjobban elszaporodó népességnek, a földes ur mindinkább fölöslegesnek érezte jobbágjai legnagyobb részét s ennek megfelelően kezelte is azokat. Az új, izmosodó iparnak ezzel szemben emberekre, sőt izmos, jól táplált emberekre volt szüksége. Így kezdődik meg az ember emberszámba vevése, megbecsülése, — ami azután a humanizmus különböző ideológiáiban oly bonyolultan rögzítődik.